

SAMMANFATTNING:

De ryska propagandakampanjerna i de baltiska staterna är en del av det moderna hybridkriget. Med desinformation via medier och kulturella program ska allmänhetens motståndskraft försvagas

och ytterst politikerna påverkas att fatta beslut som tillgodoser ryska intressen. De ryskspråkiga minoriteterna utnyttjas som verktyg och partier korrumpas. Detta är lärdomar med bäring också på

svenska förhållanden. Den krigföring som äger rum i Sverige bör kartläggas och avslöjas. Sverige kan med stödinsatser bidra till att värna friheten i Baltikum.

Rysk psykologisk krigföring i Lettland

AV: JAKOB LJUNGMAN

Under 2014 har Östersjön blivit en strategiskt viktig plats i säkerhetspolitiska sammanhang. Ryssland genomförde i början av december en oförberedd övning i Kaliningrad. I övningen deltog cirka 9 000 personer och över 600 fordon, varav några bärande missilsystemet Iskander-M, flygstridskrafter samt flera enheter ur Östersjöflottan¹. Efter detta tycks beredskapen hos åtminstone delar av de berörda förbanden ha bibehållits.

Antalet ryska lufrumskränkningar mot Östersjöstaterna har ökat dramatiskt, och nu tycks med all säkerhet den ryska Östersjöflottan ha penetrerat svenskt territorialvatten. Samtidigt avslöjas spionringar i hög takt: i Litauen greps vid årsskiftet ett antal

litauiska officerare verksamma vid Nato-basen i Zokniai (Šiauliai). Detta är den verklighet som de baltiska staterna ställts inför.

”Information war is now the main type of war, preparing the way for military action.”

Dmitrij Kiseljov²

Lika akut men mindre uppenbar än de oavbrutna ryska övningarna i Östersjöområdet är informationskrigföringen, i synnerhet den som riktas mot de tidigare ockuperade baltstaterna.³ Den massiva ryska propagandamaskinen fortsätter att växa och

anslagen ökar dramatiskt. Den utgörs av ryska medieimperier, statliga organisationer, underrättelse- och säkerhetstjänster, samt väpnade styrkor.^{4,5}

Kampen mot desinformation, spioneri och propaganda pågår sedan flera år i forna sovjetstater, men också i väst. Samtidigt negligerar flera europeiska stater, i synnerhet den svenska, det fortsatt försämrade säkerhetspolitiska läget i regionen. Situationen är betydligt mer hotfull i våra grannländer på andra sidan Östersjön. Under lång tid har den ryska staten försökt manipulera Estland, Lettland och Litauen att fatta för Ryssland mer gynnsamma politiska beslut. Det handlar inte om vanligt påverkansarbete utan om mas-

1 Russia carried out snap military drills in Kaliningrad region, Thomas Grove, Reuters 2014-12-16

2 Inside Putin's information war, Peter Pomerantsev, Politico Magazine Online 2015-01-04

3 Propaganda värsta fienden, Nordiska rådet 2014-12-02

4 The Bear Awakens, Nikolas Gvosdev, The National Interest 2014-11-12

5 Countering Russian Propaganda Abroad, David Kochins 2014-10-21

siva propagandakampanjer. Den ryska minoriteten används som en förevändning för klagomål och hot från ryskt håll.

Läget i Baltikum är en oerhört angelägen fråga för Sveriges säkerhet och ekonomi. Flera forskare, militärer och andra experter har skrivit om baltstaternas säkerhetspolitiska relevans för Sverige. Läsaren bör ha i åtanke att Sverige vid flera tillfällen har dragit sig för att involveras i de baltiska staternas säkerhet. Statsminister Nils Edén sade vid befrielsen från det ryska imperiet 1919 att han såg en fara för Sverige i att engagera sig i det östra närområdet, eftersom de tre nya staterna med sannolikhet snart skulle befinna sig i krig med Sovjetunionen, ett krig Sverige inte borde delta i.⁶

Under efterkrigstiden sattes agendan av utrikesminister Undén vilket ledde till en fortsättning på den isolationistiska linjen. En tydlig förändring kan sägas ha skett på 1990-talet, när Sverige inom ramen för Baltbat levererade militär utrustning till Lettland, Estland och Litauen. Regeringen Reinfeldt slog i 2009 års solidaritetsförklaring fast att Sverige inte skall förbli passivt vid ett angrepp mot ett nordiskt land eller en EU-medlemstat. Som Mike Winnerstig noterar utvecklades dock samarbetet inom civila områden mellan Sverige och Baltikum

betydligt mer och snabbare än inom försvarsområdet.⁷

Påverkan utövas främst med information som medel. Detta inkluderar olika kulturanslag via ryska statliga organisationer som *Russkij Mir* och *Rossotrudnitjestvo*. Också ekonomiska medel används flitigt. Därtill har vi kunnat se hur energivapnet, mer specifikt gas, använts som politiskt påtryckningsmedel. Detta stämmer dock bättre in på Litauen, Ukraina och Estland än på Lettland.

"All military action is intertwined with psychological forces and effects."

Carl von Clausewitz⁸

Påverkanskrigföring, informationskrigföring och strategisk kommunikation; dessa fenomen kan sägas falla inom ramen för vad som utgör psykologisk krigföring, operationer med syfte att påverka en målgrupps känslor, motiv, resonerande och i slutändan beteendet hos främmande makt – regeringar, lagstiftande församlingar, organisationer eller individer.⁹ Psykologisk krigföring kan användas både under krig och i fredstid. I princip kan man säga att alla tillgängliga kommunikationsmedel kan användas för att uppnå de strategiska målen,

exempelvis att vinna krig, avskräcka från konflikt eller stärka fred.

Krigföring innebär inte att två politiska antagonister behöver befinna sig i ett krigstillstånd. Målet med krigföring är nödvändigtvis inte att orsaka motståndaren död och förödelse, utan att tvinga honom att bete sig på ett sätt som är fördelaktigt för angriparen.¹⁰ Psykologisk krigföring bedrivs av Sverige i t ex Afghanistan, där vi använder tryckt material med information om vilket arbete vi bedriver i syfte att främja fred. Psykologisk krigföring innebär att med information bryta ner sin motståndares motståndskraft. Man angriper svagheter i motståndarens samhälle. För att anknyta till en mer teoretisk nivå: krigföringens natur är densamma i modern psykologisk krigföring som i Preussens fälttåg.

Alltså: den ryska psykologiska krigföringen är en del av den militära aktivitet som pågår i och runt Baltikum. Det är en del av den militära doktrin som den ryske generalstabschefen armégeneralen Valerij Gerasimov varit delaktig i att utveckla.¹¹ Denna krigföring kallas vid flera namn: hybridkrigföring eller sjätte generationens krigföring. Att bedriva psykologisk krigföring, informationskrigföring, ekonomisk och politisk krigföring är en central del av den nya ryska militärdoktrinen.

7 Johansson m fl 2013

8 *Om kriget*, 1827. Citat från Department of the Army 2003

9 Ibid

10 Ibid

11 Janis Berzins 2014

6 Hugemark m fl 2011

”It is important to understand that the Russian-speaking population in the former Soviet Union area is not merely a passive group but a powerful reserve for Russia... [they] represent levers for applying pressure in a longer perspective.”
Sergej Karaganov¹²

Minoriteternas roll är central för krigföringen. Lettland var, vid sidan av krigsåren 1941-1943, likt de två andra baltiska staterna Litauen och Estland ockuperat av Sovjetunionen 51 av de senaste 74 åren. Hundratusentals letter deporterades i syfte att, precis som i Litauen och Estland, omintetgöra den egna nationens historiska arv, dess självkänsla och framtid. Samtidigt som tågen till Sibirien förde hundratusentals letter, litauer och ester bort från sina hemländer inleddes den gamla russifieringspolicyn i en ny, brutal tappning.¹³ Under 1940-talet deporterades stora etniska minoriteter som av Sovjetunionen betraktades vara potentiellt illojala, så kallade folkfien-

der. Cirka 126 000 letter deporterades, medan 75 000 arresterades och 20 000 avrättades. I juni 1941 skedde en ny deportation när cirka 15 500 personer deporterades från Lettland.

När kriget väl var över återinleddes deportationer och repression av den lettiska befolkningen som i resten av Baltikum. 1949 deporterades ungefär 42 000 personer som ett steg i kollektiviseringen av jordbruket.¹⁴ Samtidigt skedde en massiv inflyttning av etniska ryssar i Lettland. Detta speglas på flera sätt i dagens Lettland. Något mer än en fjärdedel av Lettlands befolkning om 2,1 miljoner människor tillhör den ryska minoriteten.

När Sovjetunionen upplöstes tilldelades enbart en del av de sovjetiska ryssarna lettiskt medborgarskap. Andra har hamnat i någon sorts limbo. Detta avspeglas givetvis i språkbruket. Lettiska må vara landets officiella språk, men det beräknas att en tredjedel av befolkningen talar ryska som förstaspråk. Knappt 56 procent uppger att de brukar lettiska som modersmål.¹⁵

Lettland har under hundratals år ofta haft stora minoriteter av olika slag närvarande. Ett tag var det vi svenskar som dominerade. Under lång tid var de tyska influenserna påtagliga. Många ryssar bodde i Lettland före Molotov-

Ribbentrop-pakten 1939. Janis Kazocins, rådgivare till försvarsministern, exemplifierar med en historia om hur hans far gjorde värnplikten i mellankrigstidens Lettland tillsammans med flera ryssar. Dessa ryssar och letter tyckte inte att det var något märkligt. De delade ju samma medborgerliga härkomst. På så vis har den ryska kulturen länge varit en naturlig del av det lettiska samhället.¹⁶

Kreml vet givetvis att utnyttja den stora minoriteten på flera sätt. Som i flera andra länder är den statliga organisationen *Russkij Mir* (Den ryska världen) närvarande i Lettland. Organisationen stödjer rysk diaspora i flera länder genom rysk språkutbildning, kultursatsningar och utbytesstudier för studenter. *Russkij Mir* är i Lettland en viktig resurs i utförandet av den så kallade Landsmannapolicyn, som först såg dagens ljus 1999 men kontinuerligt uppdaterats, senast i juni 2013.¹⁷

En intressant detalj är att organisationens ledare, en viss Viatjeslav Nikonov, är barnbarn till den sovjetiske utrikesministern Viatjeslav Molotov.¹⁸ Som Andis Kudors vid Centrum för östeuropeiska policystudier i Riga säger betraktar vare sig etniska letter eller lettiska myndigheter det som en fara att rysk kultur kan fortleva i Lettland. Problemen uppstår när

12 Hugemark m fl. Karaganov är chef för det inflytelserika Säkerhets- och försvarspolitiska rådet, en rysk tankesmedja grundad av KGB-spionen Vitalij Sjlykov.

13 Hosking, Geoffrey: *Russia and the Russians - a history*, Harvard University Press 2011. Denna policy har funnits sedan tsar Alexander II och går ut på att etniskt, kulturellt och politiskt integrera icke-ryska områden i en rysk värld. Russifiering har återkommit vid flera tillfällen sedan dess i olika former.

14 Briefing Paper 4, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia

15 Central Intelligence Agency World Factbook: siffror för 2006.

16 Intervju med Janis Kazocins, Lettlands utrikesdepartement.

17 Winnerstig m fl

18 Ibid

Landsmannapolicyns ramverk används som påtryckningsinstrument gentemot lettisk lagstiftning eller inrikespolitik.¹⁹ Detta tar sig flera olika uttryck.

Politiseringen av historien är ett problem. Precis som i Litauen och Estland existerar det i Lettland två historieskrivningar om det moderna Lettlands historia. Letterna själva hävdar att den nuvarande staten är samma stat som existerade från 1918 till den sovjetiska ockupationen 1940. För många ryssar i Lettland har den sovjetiska, tillika moderna ryska, historieskrivningen blivit den allmänt vedertagna. Enligt den påbörjades det moderna Lettlands existens i och med Sovjetunionens fall 1991.

Konsekvensen av dessa fundamentalt olika historieskildringar är att den ryska minoriteten alieneras från det lettiska samhället. När den ryska staten genom organisationer som *Russkij Mir* finansierar dessa projekt förstärks redan märkbara skillnader. En artikel från Baltiska institutet för granskande journalistik, *Re: Baltica*, beskriver situationen väl. *Russkij Mir* stödjer finansiellt inte bara minnet av stora ryska konstnärer och författare utan även den sovjetiska versionen av hur Sovjetunionen "räddade Lettland undan fascismen" och det är varje ryss plikt att se sig som en arvinge till segern över fascismen.^{20, 21}

19 Ibid

20 Re:Baltica 2012.

21 Vetje

Janis Kazocins är rådgivare till försvarsministern och tidigare chef för Konstitutionsskyddsbyrån (SÄPO:s lettiska motsvarighet). Han menar att *det antifascistiska narrativet* som policy har funnits länge. Inte heller användandet av "fristående" organisationer är nytt. Under kalla kriget infiltrerade Sovjetunionen genom KGB flera freds rörelser och anordnade internationella sammankomster för ungdomar. Det är inte något revolutionerande att Ryssland använder det civila samhället som ett instrument för att påverka opinion och policy utanför Ryssland, menar Kazocins.

Avseende psykologisk krigföring är de största hoten att Kreml lyckas skapa eller infiltrera landet med en femte kolonn genom vilken man kan kontrollera eller åtminstone påverka den demokratiska processen. Den psykologiska krigföringen har då blivit ett direkt hot mot konstitutionen. Om en sådan infiltration inte lyckas är det troligare att man försöker påverka genom dramatisering. Maris Cepuritis vid Centrum för östeuropeiska policystudier i Riga exemplifierar med hur ryska organisationer från Lettland under OSSE-konferenser bjudit deltagare till seminarier om den öppna etniska konflikten i landet. Liknande händelser har inträffat i Lettland vid större evenemang. Cepuritis noterade

att ryska delegater var överrepresenterade vid seminariet ifråga.²²

Hur många organisationer i Lettland som sponsras av *Russkij Mir* är okänt. Vilka summor det handlar om är mycket svårt att få reda på, då det i strid med lettisk lag hemlighålls i sekretessbelagda avtal som mottagare av finansiellt stöd skriver på. Det finns också tydliga tecken på att man sponsrat de "folkliga" uppmaningarna för omröstning gällande det ryska språkets status som Lettlands andra officiella språk.²³ Stödet till sådana rörelser organiseras på ett sätt som tycks vara symtomatiskt med resten av den ryska statsapparaten i de nätverksliknande strukturerna.^{24 25} Ofta återfinns man samma personer i olika forum, där de söker att dra uppmärksamhet till ett påstått förtryck av den ryska minoriteten, en fientlig inställning till rysk kultur, och liknande teman.

Historikern Timothy Snyder har sagt att Ryssland försöker skapa många olika narrativ för att förvirra. Det finns ingen *sanning* utan bara ett antal olika möjliga scenarier eller förklaringar till varför något händer. Nedskjutningen av MH-17 i somras

22 Intervju med Maris Cepuritis, Riga Stradins University

23 Spreading democracy in Latvia, Kremlin style, Inga Sprinģe, Donata Motuzaite, Gunita Gailāne, RE:Baltica 2012-03-19

24 Agnia Grigas beskriver karakteristika för den ryska affärsvärlden i en rapport för Chatham House från 2012.

25 Kononenko 2011

är ett av de bästa exemplen på detta. Det har framställts övertygande bevis för att ryska separatister med stöd från Ryssland sköt ner passagerarplanet. Samtidigt spreds i ryska medier ett antal olika scenarier av "experter". Till de mest absurda hörde att CIA skulle ha lastat planet med lik innan det skickades upp i luften. Ett mindre konspiratoriskt men likväl felaktigt påstående är att ukrainskt stridsflyg ska ha skjutit ned planet.

Allt detta görs i syfte att desorientera och få konsumenten av informationen att förlora tilltro till media. Ett resultat är de motsägelsefulla budskapen i propagandan. Ryska medier matar oss med budskap som "det finns ingen ukrainsk nation". Samtidigt påstår man att ukrainska nationalisterna håller på att ta över det ukrainska parlamentet. Den ryska mediestrategin har blivit väldigt tydlig i Ukraina.²⁶

De ryska och lettiska medierna lever, precis som befolkningen, sida vid sida. Lettland satsade tidigt efter självständigheten 1991 på att liberalisera mediemarknaden i landet. Resultatet är, likt i de flesta länder, ett oligopol system där några få storföretag tävlar om tittare och läsare, samtidigt som det existerar en relativt stor mängd mindre aktörer. Under flera år dominerade svenska aktörer vissa aspekter av marknaden. Bonniers ägde under 18 år medieorganisationen Dena, som

i sin tur drev flera olika sorters nyhetstjänster, medan MTG tidigt etablerade sig på TV-marknaden.

Finanskrisen slog hårt mot de etablerade massmediebolagen som krympte i alla hänseenden. Återväxten har varit långsam. Krisen innebar även att fler letter började använda internet som främsta nyhetskälla, men TV är trots allt fortfarande det dominerande massmediet.

Krisen ledde till ytterligare en viktig förändring i Lettland: de regionala mediemarknaderna kom under krisen att i större utsträckning ägas av politiska intressen. Ägarförhållanden förändrades. En av de bästa ryskspråkiga tidningarna i regionen, *Telegraf*, köptes 2010 av ett mystiskt holdingföretag baserat på Cypern. Kopplingen fortsatte därifrån till den litauiska banken Snoras, som gick i konkurs 2011. Snoro Media Investicijos, ett av bankens dotterbolag, hade uttalat att man planerade att investera i baltiska medier. Majoritetsägare i banken var Vladimir Antonov, i Sverige känd som Saab-spekulant och nekad denna investering av myndigheter i Sverige och USA. Antonov, som anses ha goda kontakter med Kreml, menade att det hela handlade om en vilsen rädsla för ryska pengar.²⁷

Köpet av *Telegraf* följdes av avhopp från tidningen. Journalisterna sade att

de censurerades och att mediefriheten begränsades. En kritisk artikel mot Rigas pro-ryske borgmästare Nils Usakovs tystades ner. Efter att artikeln tagits ner från *Telegrafs* hemsida sparkades tidningens chefredaktör Aleksandr Krasnitskij.²⁸ *Telegraf* köptes 2012 av Andrej Moltjanov, då senator för Leningradoblasten i Federationsrådet. Moltjanovs far är gammal bekant med Putin; de båda satt i S:t Petersburgs stadsduma (kommunfullmäktige). Denne avgick sedermera från sitt politiska uppdrag efter att ledamöter i rådet och duman förbjöds äga tillgångar i utlandet.²⁹

Till följd av den språkliga segregationen inhämtar rysk- respektive lettiskspråkiga medborgare sin information från olika källor. Med de Kremlstyrda mediernas expansion och all den vinklade information den för med sig ökar också oron bland Lettlands styrande. Efter Rysslands invasion av Ukraina ålades två ryskspråkiga TV-kanaler, RTR Rossiya och PBK (första Baltiska Kanalen), sändningsförbud av det lettiska Nationella rådet för elektroniska massmedier.³⁰ Den litauiska staten vidtog liknande åtgärder mot ryska TV-kanaler där. Grunden till beslutet låg i att kanalerna hade bedrivit krigspropaganda, vilket är

26 Timothy Snyder, föreläsning vid Chicago Humanities Festival.

27 A Misplaced Fear of Russian Money, Vladimir Antonov, New York Times 2010-02-10

28 Press under Pressure, The Economist 2010-12-09

29 Putin's Foreign Asset Ban in Action, Jensen 2013-09-03

30 Country Report Latvia, National Electronic Mass Media Council 2014

förbjudet enligt lettisk lag och EU:s direktiv om audiovisuella medietjänster. Precis som i fallet Telegraf ändrades ägarförhållanden för PBK i och med finanskrisen. Förändringen innebar mer politiskt inflytande i utbyte mot finansiellt stöd.

Konsekvenserna av den separerade informationstillgången är märkbara. En är att skiljelinjen i samhällsfrågor tenderar att gå långs etnicitetens skiljelinje snarare än ideologins. Åtminstone förstärks ett redan påtagligt faktum av att så är fallet.³¹ Ett exempel är det lettiska EU-valet för snart elva år sedan. Av de etniska letterna röstade 57 procent för ett lettiskt EU-medlemskap, 44 procent av den ryska minoriteten mot. Enbart 20 procent av den ryska minoriteten röstade för. Studier visar även att Lettlands ryssar faktiskt var *positivare* än de etniska letterna till EU under 1990-talet, men att ryssarna blev betydligt mer negativt inställda under 2000-talets första fyra år.

Enligt Janis Kazocins är det viktigt att man med genomtänkta åtgärder bryter upp den pro-putinistiska informationssfären som många lettiska ryssar befinner sig i.³² ”Jag tror inte på universella lösningar för detta. Det är de små åtgärderna som spelar roll.” En enkel men effektiv åtgärd är att an-

ställa ryska översättare för att förmedla objektiva nyheter till den ryskspråkiga befolkningen.

Ett prominent inslag i moderna ryska medier av typen RT är den höga visuella standarden. Genom ett tilltalande yttre lockas tittare till kanalen. En höjning av kvaliteten på de ryskspråkiga regionala kanalerna i Lettland skulle kunna ändra informationsbilderna hos den ryska minoriteten för att bättre integrera dem i det bredare samhällets informationssfär. Resurser krävs, och den erfarenhet som till exempel går att finna i den västeuropeiska mediebranschen. Kazocins ställer sig mycket skeptisk till censur, och pekar på att den som söker förbjuden information alltid finner den.³³

Medielandskapet, som det idag är utformat, befäster oönskvärda skiljelinjer mellan dem som huvudsakligen är ryskspråkiga och de huvudsakligen lettiskspråkiga. Skillnaderna går igen i partipolitiken, där diskussionen oftare handlar om etnicitet eller kulturell härkomst än om ideologi.

”When we see what happened in Crimea and Ukraine, I believe it can be a unique chance to redesign some of the things that we have done wrong in the past few decades.”

Nils Usakovs³⁴

Politiken i Litauen karaktäriseras alltså av huvudsakligen en etnisk skiljelinje. Det ideologiska landskapet är dock närvarande och partierna kan ställas mot varandra längs den traditionella höger-vänsterskalan. Den aktör som är intressantast för denna text är Harmonicentrum (HC), en allians skapad som ett samarbete mellan olika vänster- och centerpartier 2005. Efter att ha ombildats 2010-2011 bestod HC av två partier: Harmoni och lettiska socialistpartiet.

Det senare partiets ordförande Alfreds Rubiks, före detta ledamot av den sovjetiska politbyrån, stödde ivrigt det KGB-ledda kuppforsöket i Moskva 1991 och kämpade för att Lettland *inte* skulle bli självständigt från Sovjetunionen. För agerandet dömdes han till åtta års fängelse 1995.³⁵ HC:s politik karaktäriseras av socialdemokrati och stöd för den ryska minoritetens intressen och närmare kopplingar till Ryssland.

Lettiska medier har rapporterat att HC:s ledare ofta besöker Ryssland, och det finns tecken på att den ryska staten, mer specifikt dess departement för interregionala och kulturella relationer med utländska stater, i någon kapacitet har bidragit till skapandet av HC. HC-samarbetet avslutades 2014, efter inre slitningar. Främst var orsaken att den andra halvan av samarbetet, Harmoni, ville fjärma sig

31 The Media Landscape in Latvia, Eurotopics

32 Intervju med Janis Kazocins, Lettiska utrikesdepartementet 2015

33 Ibid

34 Atlantic Council 2014-10-21

35 Latvian communist jailed for coup role, The Spokesman 1995

från bilden av partiet som socialistiskt och pro-Kreml, men uttalanden om Ukraina och hyllande av Putin har inte hjälpt Usakovs att rentvå partiet.³⁶

Det ryska departementet skapades tidigt 2005 och har till uppgift att bibehålla eller utöva ryskt inflytande över forna sovjetstater och andra närliggande länder.³⁷ Det fanns ett behov av partier som kunde nyttjas för att rekrytera inflytelseagenter men också personer som var valbara. Det gamla kommunistpartiet under Rubiks kunde aldrig bli aktuellt.

Det finns vissa bevis på att rysk finansiering av lettiska partier har förekommit. Efter bildandet ingick HC ett samarbetsavtal med Förenade Ryssland, Putins parti. Förenade Ryssland ska ha skickat konsulter för att utbilda HC i propaganda vid ett kulturcentrum i den lettiska staden Daugavpils. Sådan verksamhet är ett direkt ingrepp i en annan stats angelägenheter och får i det närmaste liknas vid subversion.

Ett annat riskområde är Lettlands ekonomiska beroende av Ryssland. Det gäller huvudsakligen två fenomen som kan sammankopplas. Först och främst utgör ryska investeringar en betydande andel av Lettlands ekonomi. EU-länderna är och tycks förbli Lettlands stora handelspartners, men

Ryssland spelar trots detta stor roll. Enligt 2012 års siffror var Ryssland Lettlands andra största exportör och tredje största importör.

Den kris som den ryska ekonomin genomled under 1990-talets slut orsakade en kraftig minskning av landets direktinvesteringar i Lettland. Efter den globala finanskrisen har det ryska kapitalflödet ökat i god takt. Kapitalet understödjer flera strategiskt viktiga branscher, exempelvis banksektorn.³⁸ Investeringsmönstret har varit relativt direkt mellan Lettland och Ryssland. Dock finns det belägg för att misstänka att en del kapital från tredje land (bland annat Cypern) härrör från Ryssland.³⁹

Om relationerna är goda, vad är då problemet? Det man bör frukta är inte importen av varor eller inflödet av kapital i sig. Problemet är affärskulturen och en centraliserad ekonomisk strategi att använda ryska företag i syfte att tjäna politiken. Ett exempel är det ryska företaget Svezas köp av Latvijas Finieris, en ledande producent av plywood och därtill teknologiskt framstående på sitt område.

Det framkom att syftet med uppköpet var att flytta produktionen till Ryssland i syfte att dra fördel av den teknologiska kompetens som företaget besatt. Den lettiska staten beslöt att agera och köpte en majoritet av aktierna enbart i syfte att hindra ryskt

ägande. Medan de ekonomiska principerna bakom statliga investeringar i framgångsrik industri är minst sagt tvivelaktiga ansågs detta vara den enda utvägen för att hindra förlust av viktig kompetens, sådan som behövs för Lettlands ekonomiska utveckling.

Flera stora investerare i Lettland, till exempel Vladimir Antonov, har alltså täta kopplingar till den ryska politiska eliten. Även inom banksektorn har ryskt kapital tillkommit de gångna åren. Ett exempel är Arkadij Rotenberg, som känner Putin sedan deras sparrande i samma judoklubb under ungdomsåren. Rotenberg äger Severnij Morskoy Putj, vars främsta arena är Ryssland och Moskvaområdet men även Lettland. Den tidigare nämnda senatoren Andrei Moltjanov övertog sommaren 2011 kontrollen över Latvijas Biznesa Banka.⁴⁰

Den ryska elitens affärskultur kännetecknas av nätverk. Det kan resultera i att dessa ekonomiska resurser används på ett oegentligt eller skadligt sätt om gynnsamma förutsättningar föreligger. Den ekonomiska eliten i Ryssland ligger alltför nära den politiska ledningen för att utesluta misstankar om koordinering av politiska och ekonomiska intressen som gynnar Kremls långsiktiga mål om dominans i närområdet.

Att använda energi som ett påtryckningsmedel är en naturlig strategi för ett Ryssland i hög grad beroende av

36 Ukraine crisis highlights divisions among Latvian voters, Financial Times 2014-10-03

37 Winnerstign m fl

38 Ibid

39 Ibid

40 Ibid

gas- och oljepriser. Ukraina, Litauen och flera andra forna sovjetstater är eller har varit beroende av sovjetisk infrastruktur och bundna i ofördelaktiga avtal med bolag som Gazprom.

Lettland har nyligen förnyat sina energiavtal med Ryssland, detta för att man har en hållhake på den stora grannen. Hållhaken är den gasledning som går från Ryssland till Lettland och sedan tillbaka till den ryska staden Pskov. Skulle Ryssland frysa leveranserna till Lettland skulle en ersättning till Pskov krävas. Hittills tycks detta inte vara värt potentiella politiska fördelar i Lettland. Därtill har Lettland enorm lagringskapacitet för gas. Man beräknar att om tankarna skulle vara fulla hade man kunnat förse sig själv, Litauen och Estland med energi under en hel vinter.⁴¹

Att försvaga ett land som Lettland, en av euroområdet fattigaste medlemmar, kan skada befolkningens förtroende för EU-institutionerna och därmed destabilisera det europeiska samarbetet. Precis som att en motståndare riktar in sig på att utnyttja ett samhälles utsatta punkter försöker Ryssland destabilisera EU-konstellationen genom att påverka svagare medlemmar. De mest utsatta medlemmarna i detta hänseende har ett förflutet inom Sovjetunionen eller åtminstone Warszawapakten, och Rysslands ekonomiska storlek är givet-

vis betydligt större än Europas forna sovjetstaters.

Ryssland bedriver psykologisk krigföring i syfte att ändra en grupp individers handlingar, åsikter och sätt att se på omvärlden. Olika källor ger något olika bild av situationen. Medan påverkan i vissa hänseenden tycks vara relativt konstant finns områden där aktiviteten tycks ha intensifierats.

Den ryska staten har långt före invasionen av Ukraina utövat påtryckningar mot baltstaterna. Men när retoriken hårdnar, länder invaderas och hoten blir tydligare spelar denna "vardagsmat" större roll.

Tre saker går med någorlunda säkerhet att säga om läget i Lettland:

- Sponsring av verksamhet som är pro-rysk äger rum. I vissa fall gäller det kulturorganisationer som för egen del har en god avsikt: spridandet av rysk kultur. I andra fall sponsrar man verksamhet i uppenbart syfte att vinna fördelar hos en politisk aktör. Finansiella transaktioner till icke-statliga organisationer är problematiska på så vis att lagen om transparens inte tycks efterlevas. Som Re:Baltica beskriver det är det svårt att veta exakt i vilken utsträckning och vem den ryska staten finansierar. Skulle det vara möjligt att veta vilka "vägar in" som Kreml har blivit arbetet mot detta enklare.

- De informationsangrepp som sker i massmedia inbjuder lagstiftare och tjänstemän att ta den enkla vägen ut. Sändningsförbud är kanske en lösning,

men enbart en temporär sådan. Det är ett gemensamt problem för alla demokratier att på ett sätt där principer om fritt informationsflöde respekteras motverka ryska (och andra) desinformationskampanjer.

- Den etniska dimensioneringen av politiken är problematisk och orsakar oönskade friktioner i samhället. Samtidigt som den ryska minoriteten hamnar allt längre från Moskva kvarstår fortfarande skiljelinjerna vid denna kritiska tidpunkt. På något sätt måste man i Lettland försöka motverka de krafter som försöker utmåla situationen som värre än den faktiskt är.

Den fråga som är mest relevant är vad vi i Sverige, Lettlands vänner, bör göra. De som formulerar svensk policy bör utgå från Dmitrij Kiseljovs citat som inledde denna rapport. Psykologisk krigföring föregår väpnad krigföring. Det är en del av det moderna kriget. Det är viktigt att agera och lika viktigt att behålla lugnet.

Solidaritetsförklaringens huvudbudskap om att vi inte ska förhålla oss passiva vid angrepp mot eller katastrof i ett EU-medlemsland eller grannland kan, trots sin vaga formulering, vara vägledande här. Skall Sverige uppfylla sina säkerhetspolitiska åtaganden som impliceras i förklaringen är det lämpligt att utveckla en doktrin som behandlar de problem som föregår ett väpnat angrepp.

⁴¹ Intervju med Janis Kazocins, Lettiska utrikesdepartementet 2015

• Den förmåga som ytterst spelar roll, även avseende den psykologiska krigföringen, är den väpnade. Trovärdig militär förmåga ger ett land en starkare position gentemot andra länder och är fortfarande det yttersta beviset på ett lands politiska styrka. Ett militärt starkt Sverige är nödvändigt för att balansera mot Ryssland och stabilisera vårt närområde. Avseende samarbeten är Nato det enda militära samarbetsorgan som Sverige rimligen kan ingå i. Ska Sverige betona *solidaritet* i sin säkerhetspolitik är en Nato-anslutning på sikt oundviklig.

• Det internationella informationsflöde som rör Sverige måste analyseras, med vaksamhet på hemmaplan, inte minst den information som sprids inom landet. Både stat och media har ansvar att ta; mediala aktörer måste

värdera möjligheten att de utnyttjas som kanal för att påverka beslut i Sverige i en viss riktning - så kallad *reflexiv kontroll*.

Även rörelser av olika slag bör nämnas i detta sammanhang. Anti-euromajdanrörelsen har genom den så kallade Donbassföreningen i Malmö anordnat tillställningar med tydligt narrativ för socialism och antifascism à la Kreml. Donbassföreningen finns förutom i Malmö även i Stockholm och har uppmärksammats i svenska medier som en rysk propagandakanal i Sverige.⁴² Även miljörelser och motståndare till TTIP och liknande transatlantiska avtal har nämnts som

rörelser under ryskt inflytande - förmodligen utan att förstå det.

• Sverige bör stödja förslag av den typ som lagts fram i Estland, Litauen, Danmark och Storbritannien om ett gemensamt agerande från EU-länderna mot rysk propaganda⁴³ - i synnerhet efter de hundratals historier från ryska TV-kanaler om Ukraina som visat sig vara falska.^{44, 45}

Precis som i frågan om det militära försvaret kan vi genom samarbete själva bli bättre, i detta fall på att motverka fiendtlig propaganda.

43 UK, Denmark to back EU counter-propaganda plan, EuObserver 2015-01-09

44 Russia's top 100 lies about Ukraine, Stop-Fake 2014-08-12

45 Throwing a Wrench In Russia's Propaganda Machine, James Miller, The Interpreter 2014-09-23

42 Moskvas skugga när till Skåne, Amanda Wollstad, Expressen 2014-12-14

FÖRFATTAREN:

Jakob Ljungman har en kandidatexamen i statsvetenskap från Lunds universitet och intresserar sig främst för propagandans roll i modern krigföring. Han har tidigare praktiserat vid Sveriges ambassad i Litauen och arbetat inom Försvarsmakten.

2014 skrev Jakob Frivärldsrapporten "Rysslands informationskrig i Litauen".

KÄLLFÖRTECKNING

- Johansson, Mats m fl : Försvara Östersjön. Sveriges roll i Natosamarbetet, Frivärld 2013
- Berzins, Janis : Russia's New Generation Warfare and its implications for Latvian Defence Policy 2014
- Hosking, Geoffrey : Russia and the Russians - a history, Harvard University Press 2011
- Hugemark, Bo m fl : Friends in Need. Towards a Swedish Strategy of Solidarity with her Neighbours, Royal Swedish Academy of War Sciences 2012
- Pomerantsev, Peter : Inside Putin's information war, Politico Magazine Online 2015-01-04
- Winnerstig, Mike m fl : Tools of Destabilization, Russian Soft Power and Non-military Influence in the Baltic States, Totalförsvarets forskningsinstitut 2014-12
- Russia carried out snap military drills in Kaliningrad region, Thomas Grove, Reuters 2014-12-16
- Propaganda värsta fienden, Nordiska rådet 2014-12-02
- The Bear Awakens, Nikolas Gvosdev, The National Interest 2014-11-12
- Countering Russian Propaganda Abroad, Heritage Foundation, David Kochins 2014-10-21
- Psychological Operations, Tactics, Techniques, and Procedures, Department of the Army 2003
- Briefing paper 4, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, 2015-01-06
- Ukraine: From propaganda to reality, Timothy Snyder, föreläsning vid Chicago Humanities Festival 2014-11-09
- CIA World Factbook on Latvia, Central Intelligence Agency
- Spreading democracy in Latvia, Kremlin style, Inga Sprinģe, Donata Motuzaitė, Gunita Gailāne, RE:Baltica 2012-03-19
- Eternal Fire, our Memory, Vetje
- Legacies, Coercion and Soft Power, Russian Influence in the Baltic States, Agnia Grigas, Chatham House 2012
- Russia as a network state, Vadim Kononenko, Chatham House 2011
- A Misplaced Fear of Russian Money, Vladimir Antonov, The New York Times 2010-02-10
- Press under Pressure, The Economist 2010-12-09
- Putin's Foreign Asset Ban in Action, Donald N. Jensen 2013-09-03
- Country Report Latvia, National Electronic Mass Media Council 2014-10-06
- The Media Landscape in Latvia, Eurotopics
- Latvian communist jailed for coup role, The Spokesman 1995-07-28
- Baltic Security: Tensions on the Frontier, Atlantic Council, Richard Milne and Neil Buckley, Financial Times 2014-10-21
- Ukraine crisis highlights divisions among Latvian voters, Financial Times 2014-10-03
- Moskvas skugga når till Skåne, Expressen, 2014-12-14
- UK, Denmark to back EU counter-propaganda plan, EuObserver 2015-01-09
- Russia's top 100 lies about Ukraine, StopFake 2014-08-12
- Throwing a Wrench In Russia's Propaganda Machine, The Interpreter 2014-09-23